

KEISARIN EDESSÄ

KAKSI ATEENALAISTA APOLOGIAA

Suomentanut ja toimittanut Serafim Seppälä

Gaudeamus

Copyright © 2017 Tekijä & Gaudeamus

Gaudeamus Oy
www.gaudeamus.fi

Kannen kuva: Attikalainen terrakottamalja viinin ja veden sekoittamista varten (400-l. eKr.)

Kannen suunnittelu: Emmi Kyytsönen

KL 91.17 • UDK 931/939

ISBN 978-952-495-446-4

Painopaikka: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, Tallinna 2017

Saatteeksi

On tekstejä, jotka ovat merkittäviä jo pelkän olemassaolonsa vuoksi. Tämä teos esittelee kaksi tällaista tekstiä. Molemmat ovat Ateenassa 100-luvulla laadittuja kristinuskon puolustuspuheita. Ne edustavat varhaisinta kristillistä kirjallisuutta ja ilmentävät monisyistä rajankäyntiä alkukirkkoa ympäröineen hellenistisen sivistyksen ja kulttuurin kanssa. Rajankäynti saattoi olla hyvinkin repivää ja tuskallista, olihan kristittyjen vaino Rooman valtakunnassa todellinen uhka. Jokaista kristittyä ei tietenkään vainottu kaikkialla ja koko ajan, mutta aika ajoin vainot leimahtivat liekkeihin, toisinaan hyvinkin verisesti.

Aristideen *Apologia* ei ehkä ole kristikunnan kauneimpia tai syvällisimpiä hengentuotteita, mutta se on yksi ensimmäisistä. Teksti on ajoitettu 120-luvulle eli aivan jälkiapostolisen ajan tunnelmiin. *Apologian* kirjoittamisen aikaan seurakunnissa oli vielä vanhuksia, jotka olivat nuoruudessaan nähneet ja kuulleet apostoleja: Pietarin ja Paavalin kuolemasta oli kulunut kuutisenkymmentä vuotta, Paavalin vierailusta Ateenassa hieman enemmän. Uutta testamenttia ei ollut vielä olemassa, eikä ole täyttä varmuutta siitäkään, oliko kaikkia Uuden testamentin kirjoja tuolloin edes kirjoitettu. Joka tapauksessa on selvää, että kaikkia Uuden testamentin kirjoituksia ei tunnettu yleisesti vielä 120-luvulla. Aristideen *Apologia* onkin tärkeä teksti myös ekse-

geeteille ja raamatunlukijoille: se kertoo jotain siitä alkukristillisestä aateilmapiiristä, jossa apostoliset ja apostolisten isien kirjoitukset syntyivät ja levisivät.

Athenagoraan *Vetoomus* taas on toisen ateenalaisen kristityn filosofin puheenvuoro viitisenkymmentä vuotta myöhemmin. Teksti on monitahoisempi, filosofisesti ja teologisesti painavampi sekä täynnä viittauksia antiikin runouteen ja myytteihin. Tämä ei ole sattumaa: toisen vuosisadan kuluessa kirkon painopiste muuttui ja samalla osaamisen tasokin kohentui. Jos 120-luvulla äänessä vielä oli juutalaisperäisen lahkon edustaja, joka kylläkin oli syvältä tietoinen uskonsa universaalista totuudesta, 170-luvulla asialla oli jo astetta selkeämmin oman vakiintuneen uskontonsa edustaja, jonka aatteellinen huomio kohdistuu helleeniseen sivistykseen ja muihin tuon ajan kulttuureihin.

Athenagoras on kuitenkin jäänyt varsin tuntemattomaksi hahmoksi jopa teologiien keskuudessa. Rungas kreikkalaisen runouden käyttäminen ja omintakeisella tavalla käytetyt runsaat lainaukset antiikin kirjallisuudesta ovat ehkä saaneet tekstin näyttämään vaikeasti lähestyttävältä. Tekstin argumentaatiokin on ajoittain varsin epäteologista. Toisaalta samasta syystä teksti saattaa kiinnostaa sellaisia lukijoita, joita antiikin maailma ja kirjallisuus kiinnostavat enemmän kuin kristillisen ajattelun kehittyminen.

Athenagoras joutui *Vetoomuksessaan* panemaan parastaan paitsi vainojen vuoksi myös siksi, että hänen esityksensä oli osoitettu Rooman valtakunnan historian kenties viisaimmalle keisarille, Marcus Aureliukselle, ja hänen kanssahallitsijalleen

Commodukselle. Samainen Marcus Aurelius tunnetaan erityisesti stoalaishenkisestä kirjoitelmastaan *Itselleni*.

Marcus Aureliuksen kirjoitelma on todennäköisesti laadittu vain joiain vuosia ennen Athenagoraan *Vetoomusta*. Historia on ilkkurinen. Keisarin edustamat Rooman ja antiikin mahtavat uskonnot väistyivät ja unohtuivat, kun taas keisarin edessä puhuneen Athenagoraan uskonto valloitti Euroopan ja maailman. Keisari Marcus Aureliuksen mietteet sen sijaan ovat vielä 2000-luvullakin suosittua lukemistoa, mutta Athenagoraan hänelle esittämä *Vetoomus* on lähes tyystin unohtunut. Jälkimmäinen seikka on kuitenkin korjattavissa, ja tämä julkaisu on pieni askel siihen suuntaan.

LIKKUVAN KIRJOITUSPÖYDÄN ÄÄRESSÄ

MARTTYYRI FOTIOKSEN PÄIVÄNÄ 12. 8. 2017

SERAFIM

SISÄLLYS

ARISTIDES ATEENALAINEN 13

Apologia kirjallisuudenlajina

- Kuka on Aristides Ateenalainen? • *Apologian* ainutlaatuinen tekstihistoria • *Apologian* teologisia linjoja • Kristillinen eetos ja identiteetti 100-luvun alussa: apostolisuus
- Kristillinen eetos ja identiteetti: universalismi • Vuorisaarnan etiikka • Yhteisöllinen elämä • Aristides ja juutalaiset • Kreikkalaiset ja heidän jumalansa • Suomennoksen luonteesta

Apologia 47

Ihmissuvun neljä pääryhmää • Barbaarien jumalat

- Taivaan ja maan jumalointi • Veden, tulen ja ilman jumalointi
 - Auringon ja taivaankappaleiden jumalointi
 - Muinaissankarien jumalointi • Kreikkalaisten jumalat
 - Kronos, Zeus ja heidän jälkeläisensä • Hefaistos, Hermes, Asklepios, Ares, Dionysos ja Herakles • Apollon, Artemis, Afrodite, Tammuz, Rhea ja Kore • Egyptiläisten jumalat Isis ja Osiris • Kreikkalaisten runoilijoiden ja filosofien erehdykset • Juutalaiset • Kristittyjen totuus ja totuudellinen elämäntapa • Kristittyjen vaellus • Loppusanat

Kuka on Athenagoras Ateenalainen? • *Vetoomus kristittyjen puolesta* • Raamatun käyttö • Athenagoraan lähteet ja lukeneisuus • Syytteet ja puolustus • Athenagoraan Jumala • Jumalan Poika • Maailma ja Jumala • Liturgia • Elämä ja etiikka

- Suomennoksen luonteesta

Vetoomus kristittyjen puolesta 115

Epäoikeudenmukaisuus kristittyjä kohtaan • Kristittyjä tulee kohdella syytettynä samalla tavoin kuin muita • Kolme syytettä kristittyjä vastaan • Ateismisyytöksen järjettömyys: kristityt tunnustavat yhden Jumalan • Runoilijoiden todistus Jumalan ykseydestä • Filosofit Jumalan ykseydestä • Kristillinen oppi Jumalasta ja sen ylivertaisuus • Monijumalaisuuden järjettömyys • Profeettojen todistus • Isä, Poika ja Pyhä Henki • Kristittyjen eettinen opetus • Kristittyjen usko ja elämäntavat • Miksi kristityt eivät uhraa? • Kristittyjä syyttävien epäjohtomukaisuus • Kristityt ymmärtävät Jumaluuden ja aineellisen eron • Maailman kauneus ja Jumala • Jumalten nimistä • Jumalat ovat luotuja, jos he ovat syntyneet • Luominen filosofien mukaan • Jumalten kuvauksista • Jumalten himokkuus • Entä jos jumalat ovat luonnonvoimien symboleita? • Jumalten toiminnasta • Enkelit ja daimonit • Daimonien toiminta sekä jumalallinen johdatus • Daimonit viettelevät palvomaan patsaita • Daimonien toiminnan selitys

- Jumalten nimien alkuperästä • Runoilijoiden todistus
- Ihmisten jumaloinnista • Insesti- ja ihmissyöntisyytökset
- Kristittyjen siveydestä • Kristittyjen avioliittoa koskevat periaatteet • Kristittyjen ja heidän syyttäjiensä moraali • Ihmissyöntisyytöksistä • Kristillinen usko ruumiin ylösnousemukseen ja viimeiseen tuomioon • *Vetoomus*

SELITYKSET 179

KIRJALLISUUS 201